

Juryrapport BNG Bank Literatuurprijs 2017

Juryvoorzitter: Hetty Hafkamp

Jury: Jacqueline Bel, Arjan Peters, Jeroen Vullings

Was 2017 literair gezien een vruchtbaar jaar? Welzeker. We zagen wederom naast het andere aanbod nomineerbare boeken voorbijtrekken van eerdere winnaars, die daarmee meedogenloos zijn uitgesloten van deze aanmoedigingsprijs. Weer kostte het de jury, bestaande uit de critici Arjan Peters (*de Volkskrant*) en Jeroen Vullings (*Vrij Nederland*) en universitair hoofddocent Moderne Nederlandse Taal- en Letterkunde Jacqueline Bel (*VU*) geen moeite uit de nog niet bekroonde auteurs van onder de veertig, die nog niet zijn doorgebroken en al wel prat kunnen gaan op een oeuvre van minstens twee boeken, maar liefst vier volwaardige kanshebbers voor de BNG Bank Literatuurprijs 2017 te selecteren. Sta daar even bij stil, vraag ik u. Vier! Niet alleen de economische crisis, maar ook de tijd van sappelen en bittere schraalte lijkt toch echt voorbij in de literatuur.

De genomineerden zijn, in alfabetische volgorde:

- Marjolijn van Heemstra, met de roman 'En we noemen hem', verschenen bij uitgeverij Das Mag.
- Murat Isik, met de roman 'Wees onzichtbaar', verschenen bij uitgeverij Ambo/Anthos.
- Alma Mathijssen, met de roman 'Vergeet de meisjes', bij uitgeverij De Bezige Bij.
- Arjen van Veelen, met de roman 'Aantekeningen over het verplaatsen van obelisk', verschenen bij uitgeverij De Bezige Bij.

Deze vier schrijvers steken moeiteloos boven de rest van de inzendingen uit. De jury wil hen hiermee nadrukkelijk complimenteren en zij mogen de nominatie van vandaag al als een intieme onderscheiding ervaren, die niemand hen ooit meer af zal nemen.

Dan nu de laureaten, wederom in alfabetische volgorde:

Eerst Marjolijn van Heemstra

'Voor elke dode mug lijken tien levende in de plaats te komen,' merkt Marjolijn van Heemstra op, als ze, de weken aftellend voordat haar kind wordt geboren, er nog 21 te gaan heeft. Elf weken later arriveert zelfs de ongediertebestrijding, en die laat haar zien wat ze niet eens wist; er bevindt zich onder het hele huis een enorme kruipruimte.

Het lijkt een alledaagse passage, maar opgenomen in het lichtvoetige en niettemin gewichtige *En we noemen hem*, een kruising tussen een roman en een documentaire, krijgen de opmerkingen over de muggenvermenigvuldiging en over de onbekende kruipruimte een structurerende betekenis. Ga je het verleden uitzoeken, zo bemerkt de zwangere schrijfster, dichteres en theatermaker, dan worden de verhalen steeds complexer, er komt steeds meer bij; en hoe dieper je graaft en speurt, hoe rommeliger de werkelijkheid geweest blijkt te zijn.

Er ging een verhaal rond in de familie Van Heemstra over de verre oom Frans, bijgenaamd 'de bommenneef' omdat hij kort na de oorlog alsnog een verzetsdaad zou hebben gepleegd. Wanneer

Marjolijn, die zijn ring erfde, haar kind naar deze Frans zou vernoemen, dan moet ze toch eerst weten hoe dat nou precies zat met die aanslag in Den Haag, op Sinterklaasavond 1946.

Stukje bij beetje ontrafelt ze de mythe, krijgt er nieuwe vragen en drama's bij, en vlak voordat haar kind ter wereld komt- dat helemaal van haar en haar partner is, maar toch ook nog een onbekende-, moet ze erkennen dat ook zij weer kunstgrepen heeft toegepast bij het smeden van haar versie.

Van Heemstra weet hoe je de lezer nieuwsgierig houdt. Het moderne cliché dat het verleden niet wit of zwart maar grijs was, verandert in haar speurtocht in een kleurrijke kluwen van feiten en herinneringen. Om daar iets van te kunnen maken, een verhaal dat zowel naar het verleden wijst als naar de toekomst, moet je een schrijver van formaat zijn.

Dan Alma Mathijssen

Een ooit gevierde schrijfster die niet meer schrijft, en die door haar vriendin van de buitenwereld wordt afgeschermd - dat is een verhaal op zich, en daarom reist Fields, een Amerikaanse journalist, af naar het Nederlandse plaatsje Voorhorst. Op allerlei manieren probeert hij daar toegang te krijgen tot het huis, tot het mysterieuze stel Iris en Kay, de twee vrouwen, en tot die ene van hen voor wie hij eigenlijk komt, Iris Kouwenaar, die hem uiteindelijk te woord staat, en een ontuchtering in petto heeft. 'Magie is uithoudingsvermogen en niet meer dan dat,' bedenkt Fields onder het kijken en luisteren naar de fysiek verzwakte ex-auteur.

Het is de buitenwereld die iets van je moet, en die je voortdurend een rol opdringt. Om die reden hebben Iris en Kay zich afgezonderd. Maar als er een boom door het venster naar binnen is gevallen, en Iris' uitgever haar feitelijk komt ontvoeren in de hoop dat ze als genomineerde voor een grote literaire prijs in het openbaar wil aantreden, kan het vrouwenverbond niet langer standhouden.

De derde en veruit beste roman van Alma Mathijssen is wel een pleidooi voor vrouwenvriendschap genoemd, maar je kunt evengoed stellen dat deze ideeënroman laat zien dat liefde nooit belangeloos is, dat roem een monster kan zijn, en dat idealen alleen in verhalen geheel kunnen worden uitgeleefd.

Hopelijk ondervindt de auteur niet te veel last van de nominatie voor deze toch ook niet kleine prijs. We moesten wel. 'Vergeet de meisjes' is te goed om het te kunnen passeren.

Daarna Murat Isik

Wees onzichtbaar, de *coming of age*-roman van Murat Isik, beschrijft tot in detail de ontwikkelingsgang van de gevoelige Metin Mutlu, een Turks-Nederlandse jongeman die in de jaren tachtig en negentig opgroeit in de Amsterdamse Bijlmer. In een terugblik lezen we hoe het gezin met de gewelddadige vader moet rondkomen van een uitkering. En terwijl de moeder probeert om de eindjes aan elkaar te knopen, staat de vader - atheïst, communist en liefhebber van drank - uren voor de spiegel om zijn haar te doen, waarna hij de deur uitgaat om het huishoudgeld te verbrassen. Nooit heeft hij aandacht voor Metin. Ik citeer: 'Hij beantwoordde mijn blikken nooit, ook niet wanneer ik hem op mijn allerdoordringendst aankeek. Alles was altijd interessanter dan ik: zijn boeken, zijn haar, de visite en nogmaals zijn haar. Zijn haar!'

Metins vader tiranniseert het gezin en al vroeg leren Metin en zijn zus dat ze beter onzichtbaar kunnen zijn. Maar op den duur groeit het verzet tegen de geweldenaar en uiteindelijk weet Metin een eigen toekomst op te bouwen ondanks vele tegenslagen: zo wordt hij gepest op school - ze noemen hem 'schoonmaker' vanwege zijn Turkse achtergrond - ook krijgt hij een te laag schooladvies. Maar uiteindelijk gaat hij toch naar de universiteit.

Isik is een echte *verteller*. Moeiteloos weet hij zijn lezer bijna 600 bladzijden lang vast te houden en mee te nemen in een nieuwe wereld. Zijn stijl is onnadrukkelijk en weinig bloemrijk, maar vloeiend en heel leesbaar en zorgt ervoor dat je het boek niet graag weg legt. *Wees onzichtbaar* is bovendien een kroniek van de Bijlmer, aanvankelijk een idealistische woonwijk, maar al snel een verloederde buurt vol heroïnejunks en criminaliteit. Ook de Bijlmerramp wordt beschreven in deze roman die leest als een eigentijdse zoektocht naar de verloren tijd.

Ten laatste Arjan van Veelen.

In *Aantekeningen over het verplaatsen van obelisk* koppelt Arjan van Veelen de zoektocht naar Alexander de Grote, over wie zijn hoofdpersoon een biografie wil schrijven, aan een portret van zijn eigen vroeg overleden studievriend Tomas. Tijdens een reis naar Alexandrië, tevens het verslag van zijn rouwverwerking, overdenkt hij hun vriendschap. Ik citeer: 'Je kon de twaalf jaar vriendschap in één shot verfilmen: houten tafel, wodka glasa's.' Het boek bevat veel autobiografische elementen – net als Van Veelen is de hoofdpersoon een classicus en journalist die eens met zijn echtgenote naar de VS is verhuisd - en in de studievriend herkent de lezer al snel de jong gestorven Vlaamse schrijver en dichter Thomas Blondeau. Maar, zo meldt een noot achterin het boek, de auteur heeft er ook veel bij verzonnen. Hoe het ook zij, het boek is en blijft een goed geschreven, meeslepend, soms geestig en ook ontroerend verslag van een vriendschap tussen twee erudiete letterenstudenten uit Leiden. Er moest geschreven worden, dat was de boodschap. En alsof Tomas zijn vroege einde voorvoelde, zo lijkt het althans achteraf - droeg hij, de wandelende encyclopedie die zijn studievriend meestal liefkozend aansprak met 'hé kleintje' en zijn gesprekken lardeerde met citaten van beroemde schrijvers als Majakovsky en Flaubert, een ring met een doodskop. 'Keep your enemies close' was zijn commentaar en op zijn bureau lag een mensenschedel. In Alexandrië zouden Thomas en hij elkaar na tien jaar weer ontmoeten bij het standbeeld van Alexander.

Van Veelen schakelt moeiteloos tussen heden en verleden, tussen Leiden en Alexandrië, tussen overpeinzing en beschrijving en weet de lezer, ook door zijn stijl, afwisselend strak, beeldend en lyrisch, van begin tot eind aan zich te binden. Kortom, zijn aantekeningen vormen een indrukwekkend requiem.

Dan nu het moment waarop iedereen wacht. De motivatie waarom de jury voor deze winnaar koos. Deze vier genomineerde boeken leidden in de juryberaadslagen meer dan in eerdere jaargangen tot principiële uitspraken wat we precies verwachten van de literatuur. Welk aspect moet de doorslag geven bij het bekronen van een van deze vier romans? Is het de stijl? Het engagement? Een poging om een andere vorm van de roman te scheppen, een hybride? Moeten virtueuze aspecten de doorslag geven? Belonen wij de grote greep? Ja. De jury heeft daar zeker oog voor. Daarom zijn deze vier romans die tezamen beantwoorden aan al deze aspecten door ons genomineerd.

Maar uiteindelijk kozen we voor het literaire criterium 'consistentie', dat zoals u weet nauw verbonden is met vakmanschap. Of vakvrouwschap, zoals dat heel vroeger in de tijd van Sonja Barend genoemd werd. De schrijver (of schrijfster, als zij liever zo genoemd wil worden) die dit het meest heeft laten zien in haar roman, is door ons verkozen. Ja, u hoorde het goed. *Zij. Haar*. De winnaar van de BNG Bank Literatuurprijs 2017 is....

Marjolijn van Heemstra